

Cloenda

En Joan Martí, com a organitzador d'aquest acte tan emotiu, ara que fa poc més d'un any que va morir en Francesc, em va oferir la possibilitat de dir unes paraules. Vaig acceptar, però m'ha costat molt pensar què podria dir. S'han anat dient tantes coses sobre ell, sobre com era, sobre la seva bondat, seriositat en la feina, honestat, eficàcia, responsabilitat... A través dels diaris, de la televisió, de la ràdio i de les cartes que he anat rebent, he vist que era molt estimat per aquells que hi van tenir tracte i que el coneixien de debò, i també he vist que, a més d'estimar-lo, el valoraven moltíssim com a persona i com a professional. Se'm feia difícil pensar de què podria parlar, jo, avui.

Primer de tot, vull expressar el meu agraïment i el de tota la família a les persones que han fet possible aquest homenatge organitzat per l'Institut d'Estudis Catalans, que ell tant estimava. Gràcies a tothom que hi ha participat, a tots els assistents i als que hi haurien volgut ser i no els ha estat possible (Kálmán Faluba em va escriure dient que no podia venir i demanant que el tinguéssim present, com si hi fos). Gràcies, perquè és molt reconfortant poder veure com n'era, d'estimat i de valorat.

Sobre el que jo podria dir, he pensat que el millor seria explicar algunes coses de caire més aviat personal. De fet, m'ha donat la idea la pregunta que em va fer en Joaquim Maria Puyal el dia de l'homenatge organitzat per la Fundació Congrés de Cultura Catalana. La pregunta era què em va atreure d'en Francesc i em va portar a comprometre la meua vida amb ell.

Per explicar això, he de començar des del principi, des del dia que ens vam veure per primera vegada i ens vam començar a conèixer, tornant de ballar sardanes, fins al dia que ens vam comprometre seriosament, en sortir del teatre Calderón, on acabàvem de veure *Cándida*, de Bernard Shaw. Sardanes i teatre, tradició i cultura, en definitiva. I entremig, durant cosa de tres anys, havíem anat fent llargues xerra-

des passejant des de la plaça de Sant Jaume, en acabar les sardanes, fins a casa meva, més amunt de la plaça de la Universitat. Xerrades sobre art, literatura, cinema, teatre i qüestions socials. Xerrades que em van anar descobrint un món nou, tan diferent del que jo coneixia, que em va captivar. Un món on hi havia llibres catalans i autors contemporanis. Em va sorprendre molt la primera novel·la que vaig llegir de Josep M. Espinàs, quan, per a mi, només hi havia literatura castellana i francesa. Es deia *Combat de nit* i me l'havia deixada ell. Jo, de petita i joveneta, només havia llegit un llibre en català, una novel·la de Josep M. Folch i Torres que tenien els meus pares. A la biblioteca de l'escola tot era en castellà i a l'Institut Francès, tot en francès. Havia llegit molt, moltíssim, però pràcticament res en català.

M'averkonyia tant de no saber escriure la meva llengua que, durant el festeig, i quan ell feia milícies, la nostra correspondència va ser, durant un temps, bilingüe: jo escrivia en francès i ell en català. Fins que vam veure que allò no ens feia el pes, i vam decidir fer-ho diferent: jo escriuria en el meu mal català, ell contestaria les cartes i, a més, m'enviaria en un full a part les correccions i les explicacions gramaticals i sintàctiques pertinents per tal que jo pogués anar aprenent a escriure'l bé. I així va ser com en vaig aprendre. En una situació molt especial i amb un mestre particular excepcional.

I vaig aprendre moltes més coses, d'en Francesc, a part de llengua, literatura i cultura catalanes: vaig aprendre que es pot viure en aquest món amb esperança, amb confiança en la gent i en el futur. A en Francesc li costava molt malpensar, no tenia gens de malícia. N'havien de fer alguna de molt grossa perquè s'enfadés i, fins i tot en aquests casos, l'enuig no li durava gaire. El ressentiment no era cosa d'ell. La seva gran bondat li feia donar sempre voltes a les coses desagradables per poder trobar una explicació que justificués la situació desafortunada. Tenia una gran fe en la humanitat, molta confiança en la bondat de la gent, en el progrés i en la cultura que el facilita. Era essencialment bona persona i exageradament optimista. Tot això que, en part, em preocupava, també m' enamorava.

El que em va atreure especialment d'ell va ser la seva gran cultura, el seu interès per tot i el seu convenciment que valia la pena lluitar per aconseguir un món més just, per superar les desigualtats socials i les tiranies. Jo havia viscut dins un ambient de por: els meus pares escoltaven Radio España Independiente, però posaven la ràdio molt baixet, no fos cas que ho sentissin els veïns i ho denunciessin. Als meus pares, la guerra els havia marcat molt i vivien amb por. Assumien les coses com a inevitables, pensaven que no es podia fer res per millorar-les. Trobar-me amb algú que, malgrat la por, que encara n'hi havia i molta, acceptés compromisos que podien arribar a ser perillosos, com l'entrada i la militància al PSUC, per exemple, em permetia veure la vida des d'una perspectiva diferent i il·lusionadora.

Respecte a la militància al PSUC, vam ser afortunats: només vam haver de patir per la Caputxinada, per la tancada a Montserrat (ell va ser en tots dos llocs),

per l'estada de dos dies i dues nits als calabossos de Via Laietana, on va quedar fixtat com a «catalanista montserratino», per unes quantes nits sense dormir i per un parell de multes, una de les quals té l'honor d'haver estat l'única cosa que hem pagat a terminis al llarg de la nostra vida en comú. No teníem diners, ens van embargar la màquina de cosir i la màquina d'escriure i, cada fi de mes, no us podeu imaginar la ràbia que feia haver de fer la transferència per anar eixugant aquella multa i que no ens prenguessin aquells aparells que tant servei ens feien. L'altra multa va ser pagada per gent que va voler col·laborar davant la injustícia de posar multes per haver participat en l'elaboració d'un document on es demanava, precisament, justícia.

Un cop casats, vaig descobrir ben aviat que m'havia compromès amb una mena de savi distret. He rigut molt, amb ell, i també hem rigut molt de coses que feia i de coses que li passaven. En el viatge de nuvis a Eivissa, per exemple, quan a l'hotel li van demanar (llavors només es demanava als homes) el carnet d'identitat, no se li va ocórrer res més que donar una explicació, assenyalant el lloc on hi deia «soltero». Va dir: «Això està equivocat, eh? Estem casats».

Voldria referir-me també al seu pas pel món de l'advocacia, ja que avui se n'ha parlat. Quan va acabar la carrera de dret, la primera feina que va trobar va ser fer classes de dret a un noi, fill d'una família molt rica, que ho suspenia tot. Pagaven molt bé, 1.000 pessetes al mes (penseu que això passava l'any 1961), i aquest sou ens va permetre anar-nos-en a viure sols, ja que durant uns mesos havíem viscut a casa dels seus pares. El lloguer era de 750 pessetes al mes i, amb el que ens quedava i alguna feina que feia jo, anàvem sobrevivint. No cal dir que amb penes i treballs: compartíem un formatget del Caserío per postres i només compràvem carn un dia a la setmana (els bistecs sortien a 10 pessetes cadascun). En Francesc anava buscant feina i finalment n'hi va sortir una de curiosa, com a advocat. En Josep Solé Barberà, que tenia una consulta en una parròquia del Poble-sec per ajudar la gent treballadora que no es podia permetre pagar advocats, li va oferir de col·laborar amb ell, cosa que va fer durant un temps. Però no era cap ganga: la gent no pagava i els dos advocats no cobraven. A més a més, un dia, pel carrer, en Francesc es va trobar amb un dels «clients», el qual se li va adreçar, parant la mà i dient: «Zeñó Veddú. Que no tengo pa comé». I ell li va donar el que portava al damunt. Vam veure que allò era ruïnós, però va continuar fins que un advocat que havia muntat un bufet laboralista li oferí fer de passant. Ho va fer i es va anar adonant que ell, d'advocat defensant casos als tribunals, no s'hi veia de cap manera, es posava nerviós. Va passar a ocupar-se exclusivament de fer els escrits, i el company era qui anava als tribunals. Fins que, un dia, en Riera li oferí formar societat tots dos, cadascú fent allò que li agradava de fer, i li va oferir anar a mitges. D'entrada, era fantàstic i la solució dels nostres problemes, però, després de parlar-ne molt i de veure pros i contres, vam arribar a la conclusió que no valia la pena, per guanyar diners,

d'hipotecar-se la vida amb una feina que no el satisfieia. D'altra banda, ja feia un cert temps que anava rebent feines d'editorials. Per exemple, en Joan Oliver, que dirigia l'editorial Alcides, li havia fet diferents encàrrecs. I així va ser com es va acabar l'activitat dins el món de l'advocacia. Ben aviat, però, va rebre l'oferta d'Edicions 62, on va treballar fins a la jubilació. Va ser concretament durant el meu primer embaràs. Allò que diuen que els fills vénen amb un pa sota el braç, a nosaltres se'ns va complir! Venia el primer fill i ell tenia un contracte.

Recordo una altra anècdota posterior, de quan els nens eren menuts. Érem a Sant Feliu de Codines. La casa que teníem llogada era molt petita i ell no hi podia treballar tranquil, amb els nens amunt i avall. Va demanar permís als amos per ocupar unes golfes d'ells a les quals s'accedia des de casa nostra. S'hi tancava per treballar, i els nens podien anar fent sense molestar-lo. De tant en tant, em comentava que no acabava de trobar un títol per al llibre que estava escrivint. Un dia, baixa de les golfes contentíssim, i diu: «Ja està llest, ja l'he acabat i ja tinc el títol! Té!». I em dóna la carpeta amb el títol escrit a mà. Hi posava *L'escriptor catatà i el problema de la llengua!*

Casualitat o no, al Francesc li passaven coses que li reforçaven l'optimisme sobre la pervivència del català. Treballava al Raval i la gent del bar on esmorzava, i fins i tot gent del carrer, se li adreçaven, d'entrada, en català. Sempre ho comentava. Hi ha una anècdota divertida que alguns ja coneixeu, perquè la Rosa ja en va parlar el dia del funeral. Un dia, en entrar a l'ascensor de casa, va pujar amb ell un xicot que, segons va explicar després, era rarot i tenia mala pinta. Pujaven junts i el xicot es va treure un ganivet de la butxaca i li va dir: «Això és un atracament, dóna'm tot el que portis». Ell es va treure la cartera i li va donar els diners que hi duïa. El xicot li va dir, assenyalant una targeta d'autobús: «Això també». I ell va contestar: «Això, no!», i no li va donar la targeta. Va arribar a casa sa i estalvi, ens ho va explicar i li vam dir que semblava mentida, haver pujat amb un tipus desconegut i estrany que, per la pinta que feia, devia anar drogat i tot. Sí, ho va reconèixer, i ens va dir, gairebé en to de disculpa: «Sí, però ho ha dit en català!».

En la meua vida amb en Francesc hi ha hagut enamorament, admiració, aprenentatge, diversió, agraïment, treball i lluita conjunta per causes nobles. I discussions i disgustos, com a tot arreu, però, com he dit abans, li duraven ben poc. També hi ha hagut molta confiança. Ho compartíem tot. I sempre m'he sentit molt estimada.

El trobo molt a faltar, però em sento tan orgullosa d'haver compartit la meua vida amb ell que aquest sentiment em fa una gran companyia.

Moltes gràcies a tothom per les mostres d'afecte i pel reconeixement a la figura d'en Francesc.

CARME VILAGINÉS